

ӘОЖ 351.778.5

ТҰРҒЫН ҮЙ-КОММУНАЛДЫҚ ИНФРАҚҰРЫЛЫМДЫ ЖАҢҒЫРТУДАҒЫ МЕМЛЕКЕТ ПЕН БИЗНЕСТІҢ ӘРІПТЕСТІК ҮЛГІЛЕРІ

Кулназаров Ерназар Жалғасбаевич

магистрант, «Өңірлік даму» білім беру бағдарламасы,
ҚР президенті жанындағы білім беру академиясы, Астана қ., Қазақстан

Ғылыми жетекші: Нурмаганбетов А.С.,
техника ғылымдарының кандидаты

Бұл мақалада тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық саласында мемлекет пен бизнес арасындағы әріптестіктің (МБӘ) тиімді үлгілері мен оларды іске асыру тәжірибесі қарастырылады. Зерттеу шеңберінде инфрақұрылымды жаңғырту мақсатында қолданылатын голландиялық, француз және британдық МБӘ модельдері талданады. Әлемдік және қазақстандық тәжірибеге сүйене отырып, жобаларды іріктеу мен дайындау кезеңдерінің маңыздылығы, тәуекелдерді әділ бөлу, сапалы тендерлік рәсімдер ұйымдастыру қажеттігі атап өтіледі. Сонымен қатар, мемлекеттік тараптың құқықтық және институционалдық қолдау тетіктерін жетілдіруі инвесторлар үшін қолайлы орта қалыптастырудың шешуші факторлары ретінде сипатталады. Мақала нәтижесінде МБӘ тетігін тиімді қолдану – тұрғын үй-коммуналдық инфрақұрылымды дамыту мен мемлекеттік шығындардың тиімділігін арттырудың маңызды құралы ретінде негізделеді.

Кілт сөздері: мемлекеттік-жекеменшік әріптестік, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық, инфрақұрылым, МБӘ үлгілері

Кіріспе

Мемлекеттік-жекеменшік әріптестік соңғы онжылдықтарда мемлекеттік инфрақұрылымды қамтамасыз етудің жаңа ұйымдық нысаны ретінде пайда болды. Мемлекеттік қамтамасыз ету сатып алудың басым нұсқасы болып қала берсе де, соңғы 25 жылда көліктік бизнестің инвестициясы айтарлықтай болды, атап айтқанда Еуропада 203 миллиард еуро және дамушы елдерде 535 миллиард доллар болды[1].

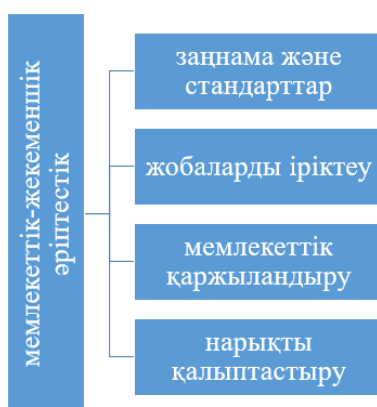
Мемлекет пен бизнес өзара әрекеттесу пайдаланушылар алымдары мен мемлекеттік аударымдар жиынтығы арқылы қаржыландыру арқылы ж.зеге асады. Мысалы, сұраныс жеткілікті жоғары болған кезде ақылы жолды толығымен ақылы түрде қаржыландыруға болады, ал мемлекет әдетте

мектептер мен ауруханаларды қаржыландырудың негізгі көзі болып табылады. Жалпы алғанда, бизнес пен мемлекет бірлесіп әрекет еткенде фирма жобаны қаржыландырады, салады, басқарады және қызмет көрсетеді. Келісімшарт мерзімі ұзақ, әдетте 20-дан 40 жылға дейін созылады және концессия аяқталғаннан кейін нысан үкіметке қайтарылады. Бұл кезде үкімет қосымша инвестицияларды және бар инфрақұрылымды жаңартуды қамтитын жаңа концессияға бастамашылық ете алады немесе инфрақұрылымды өзі басқара алады.

Зерттеу әдіснамасы

Мемлекет пен бизнестің өзара әріптестігінің негізгі ерекшеліктері мыналар болып табылады:

- а) келісімшарттың ұзақ мерзімді болуы;
- б) тәуекелдерді жеке секторға беру;
- с) мемлекеттік сектор жүргізетін келісімшарттың барлық мерзімі ішінде объектіні пайдаланғаны үшін төлемдер;
- г) нысанға меншік құқығы бастапқыда мемлекетке тиесілі немесе мемлекет-бизнес әріптестігі шартының қолданылу мерзімі аяқталғаннан кейін мемлекет меншігіне өтеді[2].

1-сурет. Мемлекеттік-жекеменшік әріптестіктің негізгі функциялары

Мемлекет-бизнес әрекеттестігі(МБӘ)табысты қызмет тиісті біліктілігі бар және жобаны іске асыру елінде МБӘ тетігін пайдалана отырып жобаларға қызығушылық танытатын инвесторларды қалыптастыруды талап етеді. Сондай-ақ мұндай инвесторлардың тендерге қатысу үшін қажетті ресурстары бар [2].

Инвесторлар МБӘ тетігін пайдалану үшін қабылданған шарттарда жобаларды қаржыландыру үшін несиелер мен жеткілікті меншікті капиталға қол жеткізуі керек. Меншікті капитал арқылы қаржыландыру ұзақ мерзімді болуы керек. Бұл ретте инвесторлар жобадан шығуға мүмкіндігі болмаған кезде жобаға қатысу үшін қандай да бір ең аз мерзіммен (мысалы, 5 жыл немесе одан да көп) міндеттемелер қабылдауы керек.

Қарыз алушы тұрақты несие жағдайын дәлелдеуге немесе төлем қабілетті несиелік ұйымдардың қолдауына ие болуы керек.

Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық саласында мемлекет-бизнес әріптестігі (МБӨ) тетігі бұрыннан қолданылып келе жатқанымен, оны іске асыру барысында бірқатар елеулі қиындықтар туындайды. Ең үлкен тиімділікке су тарату және кәріз жүйелері саласындағы МБӨ жобалары арқылы қол жеткізуге болады. Алайда бұл саладағы жобалар қаржылық және коммерциялық тұрғыдан құрылымдауға ең күрделі болып саналады.

Нәтижелер мен талдау

Тұрғын үй-коммуналдық секторында кеңінен қолданылатын МБӨ-нің үш негізгі үлгісі бар:

а) Голландиялық модель. Бұл үлгі мемлекеттік кәсіпорынды жекешелендірілген заңды тұлғаға (мысалы, акционерлік қоғамға) айналдыруды көздейді, нәтижесінде бұл кәсіпорын пайда табуға бағытталғанымен, мемлекеттік үлесі бар коммерциялық ұйым ретінде әрекет етеді. Бұл тәсіл толығымен жеке меншікке негізделген коммерциялық компания мен саяси ұстанымдарға бағдарланған мемлекеттік ұйым арасындағы тиімді нұсқа болып табылады.

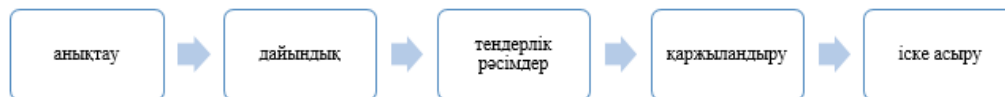
б) Француз моделі. Бұл үлгіде меншік құқығы мемлекетте қала отырып, жеке секторға белгілі бір басқару және қызмет көрсету міндеттері жүктеледі. Бұл қызмет көрсету келісімшарттары, концессиялық шарттар, басқару келісімдері сияқты әртүрлі формаларда жүзеге асырылады.

с) Британдық модель. Бұл үлгі инфрақұрылым активтерін толықтай жекешелендіруді көздейді. Мұнда жеке меншік сектор тек қызметті ғана емес, сонымен қатар барлық активтер мен жер телімдерін иеленеді. Мемлекеттік коммуналдық кәсіпорындар жекеменшік компанияларға айналады. Бұл модельде қоғамдық қадағалау және реттеу ерекше орын алады[3]. Сонымен қатар, Шотландияда жеке қаржылық бастама моделі де қолданылады. Мұнда су жүйесі мемлекет меншігінде сақталады, бірақ су тазарту мен кәріз жүйесін тазалау секілді жекелеген қызметтер МБӨ шарты аясында жеке секторға аутсорсингке беріледі.

Бұл модельдерді саланың ерекшеліктеріне қарай араластырып немесе жеке-жеке қолдануға болады. Қандай МБӨ үлгісі таңдалса да, көрсетілетін қызметтердің сапасы мен әділ бағасын қамтамасыз ету үшін мемлекеттік реттеу міндетті.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, МБӨ жобаларын тиімді жүзеге асыру үшін оларды дұрыс іріктеп, мұқият даярлау қажет. Жобаларды іріктеу әдетте бірнеше кезеңнен тұрады: мемлекеттік басымдықтарға сәйкес келетін стратегиялық жобалар тізімін жасау, алдын ала шолу мен талдау жүргізу, технико-экономикалық негіздеме (ТЭН) дайындау, осы жобаларда МБӨ механизмін қолдану орындылығын бағалау. Мемлекет таңдаған жобалар

бойынша тәуекелдер анықталады және бөлінеді, нарық талаптары ескеріледі, жеке әріптесті таңдауға арналған конкурстық рәсімдер жүзеге асырылады.

2-сурет. Жобаны МБӨ механизмі арқылы жүзеге асыруға дайындау процесі

Сенімді, тиімді жобаларды іріктеу – МБӨ табысты жүзеге асуының басты шарты. Осылай болған жағдайда жобаны қаржыландыруға ниетті инвесторлар арасында бәсекелестік артады, нәтижесінде баға мен сапаның оңтайлы арақатынасына қол жеткізу мүмкіндігі көбейеді.

Ашық іріктеу процесі инвесторлардың ұқсас жобаларға қатысуын ынталандырады, осылайша бәсекелестікті күшейтеді. МБӨ тетігін пайдалана отырып, жобаны іске асыру үшін іріктеу және дайындау кезеңдерінің сызбасы 2-суретте көрсетілген. Бұл кезеңдердің орындалмауы көптеген жобалар мен бағдарламалардың сәтсіздігіне алып келді. Басқаша айтқанда, іріктеу процесін қысқартуға болмайды.

Кредиторлардың тендер басталғанға дейін жобаға тиісті сараптамасын жүргізу өте қымбат әрекет болып табылады, өйткені тендердің әрбір қатысушысы әртүрлі кредиторлармен және кеңесшілермен жұмыс істейді. Осылайша, үшінші кезеңде қатысушылардың санын қысқарту (2 немесе 3 қатысушы) орынды.

Тендерлік ұсыныстарды бағалау үшін әдетте келесі критерийлер қолданылады[4]:

Техникалық критерийлер, мысалы, ұсынылған жобалық шешімдерді, қолданылатын технологияларды, инновациялық шешімдерді, құрылыс мерзімін, ұсынылған құрылыс жоспарларының шынайылығын және бүкіл жобаның құнын салыстыру;

Коммерциялық критерийлер, мысалы, акционерлердің келісімдері, жергілікті немесе шетелдік жұмысқа орналасу, концессия шартына немесе жоба бойынша басқа да шарттарға ұсынылатын түзетулер, қосалқы мердігерлерді тарту;

Қаржылық критерийлер, мысалы, тендерлік ұсыныстың құны, талап етілетін мемлекеттік қолдаудың көлемі, ұсынылатын қаржыландыру көздерінің сенімділігі, кредиторлар жобаны сараптаудан өткізген сомалар және олардың жобаны қаржыландыруға дайындығы, сондай-ақ ұсынылатын қаржылық үлгінің тұрақтылығы.

Қаржыландыру басымдықтары. Егер тараптар қаржыландырудың қайда жұмсалуды керектігі туралы келісе алмаса, бұл кейде уақыт, ресурстар және жобаны қаржыландырудың жалпы шығынына әкелуі мүмкін [5].

МБӨ елдегі барлық инфрақұрылымды дамыту мәселелерін шешудің әмбебап құралы емес. Дегенмен, ол мемлекеттік шығыстардың тиімділігін айтарлықтай арттырудың қуатты құралы болып қала береді. Жобаны мұқият дайындауды қамтамасыз ету, әсіресе тәуекелдерді басқару және мемлекеттік және аймақтық даму басымдықтарымен сәйкестендіру тұрғысынан - МБӨ тетіктерін қолдану кезінде инвесторлар үшін де, мемлекет үшін де тәуекелдерді азайтудың маңызды стратегиясы болып табылады.

Қорытынды

Таңдау және дайындық кезеңдеріне жеткілікті уақыт пен ресурстарды инвестициялау сәтті іске асыру ықтималдығын арттырады және жобаның сәтсіздікке ұшырау мүмкіндігін азайтады. Жақсы құрылымдалған МБӨ жобасы тәуекелдерді шынайы, коммерциялық тұрғыдан тиімді және экономикалық тиімді бөлуге негізделуі керек. Бұл ретте үкімет МБӨ қабылдауды ынталандыратын, инвесторлар мен несие берушілердің мүдделерін қорғайтын және халықаралық озық тәжірибелерді енгізуге ықпал ететін құқықтық және нормативтік базаны құру арқылы өз рөлін орындауы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Shvydenko N. V., Axenov A. A., Vinogradova E. V., Seferyan L. A. Public private partnership as a housing development tool // IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. – 2020. – Vol. 913, No. 5. – P. 052021. – DOI: 10.1088/1757-899X/913/5/052021. – License: CC BY 3.0.

2. Oktavianus A., Mahani I., Meifrinaldi M. A global review of public private partnerships trends and challenges for social infrastructure // MATEC Web of Conferences. – 2018. – Vol. 147. – № 06001. – DOI: 10.1051/mateconf/201814706001

3. Badalov L. M., Sedova N. V., Mishagina M. V. Public-private partnership in the social infrastructure of the Russian Federation: features, problems, strategic directions for implementation // Plekhanov Russian University of Economics.

4. Shalbolova U.Zh., Chikibayeva Z., Kenzhealiyeva Z., Kim E. Public-private partnership in the housing and communal services and university housing infrastructure of Kazakhstan // Viešoji politika ir administravimas. Public Policy and Administration. – 2021. – Vol. 20, No. 5. – P. 585–597. – DOI: 10.13165/VPA-21-20-5-03.

5. Abdymanapov S. A., Toxanova A. N., Galiyeva A. H., Abildina A. Sh., Aitkaliyeva A. M. Development of public-private partnership in the Republic of

Kazakhstan // IEJME – Mathematics Education. – 2016. – Vol. 11, No. 5. – P. 1113–1126.

МОДЕЛИ ПАРТНЁРСТВА ГОСУДАРСТВА И БИЗНЕСА В МОДЕРНИЗАЦИИ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

Кулназаров Ерназар Жалгасбаевич

Научный руководитель: Нурмаганбетов А.С.

В статье рассматриваются эффективные модели государственно-частного партнерства (ГЧП) в сфере жилищно-коммунального хозяйства и опыт их внедрения. В исследовании анализируются голландские, французские и британские модели ГЧП, применяемые при модернизации инфраструктуры. На основе мирового и казахстанского опыта подчеркивается важность этапов отбора и подготовки проектов, справедливого распределения рисков и необходимости организации качественных тендерных процедур. Кроме того, совершенствование механизмов правовой и институциональной поддержки со стороны государства рассматривается как ключевой фактор создания благоприятной среды для инвесторов. В статье делается вывод о том, что эффективное использование механизма ГЧП является важным инструментом развития инфраструктуры жилищно-коммунального хозяйства и повышения эффективности государственных расходов.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, жилищно-коммунальное хозяйство, инфраструктура, модели ГЧП.

MODELS OF PARTNERSHIP BETWEEN THE STATE AND BUSINESS IN THE MODERNIZATION OF HOUSING AND MUNICIPAL INFRASTRUCTURE

Kulnazarov Ernazar Zhalgasbaevich

Scientific supervisor: Nurmaganbetov A.S.

This article examines effective models of public-private partnership (PPP) in the housing and communal services sector and the experience of their implementation. The study analyzes Dutch, French and British PPP models used for infrastructure modernization. Based on global and Kazakhstani experience, the importance of project selection and preparation stages, fair risk distribution, and the need to

organize high-quality tender procedures are emphasized. In addition, the improvement of legal and institutional support mechanisms by the state is described as a key factor in creating a favorable environment for investors. The article concludes that the effective use of the PPP mechanism is an important tool for the development of housing and communal services infrastructure and increasing the efficiency of state spending.

Keywords: public-private partnership, housing and communal services, infrastructure, PPP models

REFERENCES

1. Shvydenko N. V., Axenov A. A., Vinogradova E. V., Seferyan L. A. Public private partnership as a housing development tool // IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. – 2020. – Vol. 913, No. 5. – P. 052021. – DOI: 10.1088/1757-899X/913/5/052021. – License: CC BY 3.0.
2. Oktavianus A., Mahani I., Meifinaldi M. A global review of public private partnerships trends and challenges for social infrastructure // MATEC Web of Conferences. – 2018. – Vol. 147. – № 06001. – DOI: 10.1051/mateconf/201814706001
3. Badalov L. M., Sedova N. V., Mishagina M. V. Public-private partnership in the social infrastructure of the Russian Federation: features, problems, strategic directions for implementation // Plekhanov Russian University of Economics.
4. Shalbolova U.Zh., Chikibayeva Z., Kenzhealiyeva Z., Kim E. Public-private partnership in the housing and communal services and university housing infrastructure of Kazakhstan // Viešoji politika ir administravimas. Public Policy and Administration. – 2021. – Vol. 20, No. 5. – P. 585–597. – DOI: 10.13165/VPA-21-20-5-03.
5. Abdymanapov S. A., Toxanova A. N., Galiyeva A. H., Abildina A. Sh., Aitkaliyeva A. M. Development of public-private partnership in the Republic of Kazakhstan // IEJME – Mathematics Education. – 2016. – Vol. 11, No. 5. – P. 1113–1126.